

بسم الله الرحمن الرحيم

ماتیتی و سهیل

در فرهنگ شفاهی مردم بهبهان

محقق و پژوهشگر

فرخنده نشاتی

ماتیتی و سهیل در فرهنگ شفاهی مردم بهبهان/ محقق و پژوهشگر فرخنده نشانی.	سرشناسه
قلم: انتشارات تا ظهور، ۱۳۹۹.	عنوان و نام پدیدآور
۱۵۲ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.	مشخصات نشر
978-964-297460-3: ۰۰۰۰۰ دریا	مشخصات ظاهری
فیبیا	شابک
فرهنگ عامه -- ایران -- بهبهان	وضعیت فهرست نویسی
Folklore -- Iran -- Behbahan:	موضوع
زنان -- ایران -- بهبهان -- اداب و رسوم و زندگی اجتماعی	موضوع
Women -- Iran -- Behbahan -- Social life and customs:	موضوع
نجوم -- فرهنگ عامه	موضوع
Astronomy -- Folklore:	موضوع
GR۲۹۱:	رده بندی کنگره
۳۹۸/۲۰۹۵۵۳۴:	رده بندی دیویی
۷۲۶۶۳۲۱:	شماره کتابشناسی ملی

ماتیتی و سهیل

در فرهنگ شفاهی مردم بهبهان

مؤلف: فرخنده نشانی

طراح جلد: امین راستی بهبهانی

ناشر: تا ظهور

نوبت و سال چاپ: نوبت اول - ۹۹

تیراژ: ۱۰۰ نسخه

چاپخانه: طاهر

قیمت: ۵۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۴۶۰-۳

آدرس: صفائیه کوچه ممتاز کوچه ۸

۰۹۱۲۵۵۳۷۰۴۳

آواهای گویش بهبهانی

D/d = د	a=ا
Z/ z = /ظ / ض / ذ	e = اِ
R/r = ر	O= اُ ع
Ž/ ž = ژ	Ā/ā = آ
Š/ š = ش	I /i = ای
E/ e = ع	ū = او (کشیده)
Q/q = ق / غ	Ū = اُ (کشیده)
F/ f = ف	ê = اِ (کشیده)
K /k = ک	B/b = ب
G/g = گ	P/p = پ
L/l = ل	T/t = ط / ت
M/ m = م	S /s = س / ص
N/ n = ن	J/j = ج
V/ v = و	Č/č = چ
Y/y= ی	H/h = ه / ح
ā = ای (کشیده)	X /x = خ

«فهرست مطالب»

۷	مقدمه.....
۱۱	ماتیتی چیست؟.....
۱۳	معانی تی تی در فرهنگ دهخدا.....
۱۴	معانی تی تی در فرهنگ فارسی.....
۱۵	ماتی تی در گویش بهبهانی.....
۱۹	اول ماه و صورت.....
۲۰	ارتباط ماه با فیروزه.....
۲۳	متلک هف برورو.....
۲۹	متلک ددی ماتی تی و سیازنگی.....
۳۲	مسجد، حمام و محله ماه تی تی.....
۳۲	بازی تی تی.....
۳۹	متلک ماه تی تی.....
۴۱	سیازنگی.....
۴۷	ارتباط ماه با مغز.....
۴۸	ارتباط ماه با آشفستگی.....
۵۴	ماه.....
۵۵	معانی گوناگون ماه.....
۵۶	اسطوره پردازی ماه.....
۵۷	قمر.....
۵۸	حالات مختلف ماه.....
۵۹	ارتباط ماه با جانوران.....
۶۰	ارتباط ماه با حلزون.....
۶۰	ارتباط ماه با خرگوش.....
۶۱	ارتباط ماه با مار.....
۶۴	ارتباط ماه با اژدها.....

- ۶۵.....*ماگرگی
- ۶۶.....*ارتباط ماه با گیاهان
- ۶۸.....*کاربرد گیاهان در فرهنگ مردم بهبهان
- ۶۸.....*گیاه جو
- ۷۰.....*خیس خیسی
(بنفشه، گل گاوزبان، گز علفی، عناب، لیمو عمانی، شکر سرخ)
- ۷۴.....*ارتباط ماه با بارداری
- ۷۵.....*ارتباط ماه و گیاه (خیس خیسی)
- ۷۷.....*ارتباط ماه با آب
- ۸۰.....*ارتباط ماه با زن
- ۸۴.....*ارتباط زن با گیاه
- ۸۵.....*ارتباط گیاه با آب
- ۸۶.....*ارتباط گاو و ماه
- ۸۸.....*تا گا بی
- ۹۰.....*ارتباط گاو و انسان
- ۹۲.....*ارتباط ماه با مروارید
- ۹۴.....*ارتباط نخل و ماه
- ۹۵.....*وجه تشابه درخت و ماه
- ۹۶.....*ارتباط ماه با گل نرگس
- ۹۶.....*ماه و رنگ آن
- ۹۸.....*ماه در ادبیات
- ۹۹.....*ماه در باور عامه
- ۱۰۳.....*آفتو مهتو
- ۱۰۷.....*ارتباط چشم با ماه
- ۱۰۸.....*جنسیت ماه و خورشید
- ۱۱۰.....*جخونی

- ۱۱۲.....*ستاره سهیل
- ۱۱۴.....*سهیل در فرهنگ لغت
- ۱۱۴.....*موقعیت ستاره سهیل
- ۱۱۵.....*طلوع ستاره سهیل
- ۱۱۷.....*باورهای سهیلی
- (تغییر آب و هوا، ارتباط سهیل با یمن، رسیدن میوه ها، سیب و سهیل، زیبایی دختران، سهیل و جرم، سهیل و چهارپایان، سهیل و کرم شب تاب، سهیل و چاه، سهیل و بیماری ناخن، سهیل و سها، سهیل و شمال)
- ۱۲۵.....*نماد بودن سهیل
- ۱۲۶.....*سهیلی کردن لباس ها
- ۱۲۷.....*شکل های سهیلی
- ۱۳۰.....*رنگ سهیلی
- ۱۳۳.....*رنگ آبی
- ۱۳۶.....*ارتباط ستاره سهیل با انسان و موجودات
- ۱۳۷.....*قصه
- ۱۳۸.....*رنگ زرد
- ۱۳۹.....*رنگ نارنجی
- ۱۳۹.....*سهیل و پروین
- ۱۴۵.....*تشبیهات سهیلی
- ۱۴۶.....*سهیل در آثار شاعران
- ۱۴۷.....*نتیجه
- ۱۴۸.....*کتابنامه

«مقدمه»

علم نجوم یکی از قدیمی ترین دانش های بشری است؛ چرا که در قدیم، مردم با آسمان، ستارگان، اجرام سماوی و صورت های فلکی و اعتقادات و باورهایشان در این زمینه زندگی می کردند و وضع ستارگان را حتی در سرنوشت خود هم دخیل می دانستند به گونه ای که اموراتشان را به ستارگان منسوب می کردند و می گفتند «خیرات و شرور، نیکی ها و بدی ها» وابسته به **سعد و نحس** ستارگان است. در باورهای آن ها تعدادی از ستارگان سعد، و تعدادی نیز نحس (گجسته) خوانده می شدند. آن ها معتقد بودند گاهی برخی اختران تأثیر **بدی** بر زندگی مردم دارند که بدان سبب به آن ها «اختران نافرّخ و شوم» می گفتند، و گاهی هم بعضی دیگر تأثیری مثبت و خوب بر زندگی انسان ها دارند که بدان سبب به آن ها «اختران فرّخ و سعد» می گفتند.

گذشتگان می پنداشتند هر فردی روی زمین ستاره ویژه ای در آسمان دارد و آن ستاره را «طالع»، یعنی «طلوع کننده» و ستاره «بخت و سرنوشت» او می خواندند و با مطالعه حالات ستاره هر کس می خواستند به سرنوشت او پی ببرند. شاید این اعتقادات ناشی از مجهول بودن رابطه علت و معلولی موجود بین پدیده ها بوده و شاید هم ریشه تمامی این باورها را بتوان در علاقه انسان به آسمان شب دانست که در بحث ریشه یابی علل این باورها یکی از عوامل اصلی و مهم رویکرد آدمی به ستاره شناسی، عنصر تأثیر کواکب بر رویدادهای جهان هستی است که رفته رفته دامنه و بازتاب این اعتقاد، به امکان تعیین سرنوشت انسان نیز کشیده شده است. درواقع بازیابی ارتباط میان اجرام آسمانی و نقش آن ها در سرنوشت انسان ها و این که آیا واقعاً تأثیر دارند یا بی تأثیر هستند، همواره ذهن آدمی را به خود مشغول کرده است. و شاید بروز چنین تفکراتی را بتوان به جهل نسبت به ماهیت و علت این امور نسبت داد، یعنی ابهامات در این گونه مطالب، باعث به وجود آمدن چنین تفکرات و باورهای نجومی شده است.

باورهای نجومی درواقع عقاید و باورهایی است که مردم در زمان های قدیم در باره ستارگان و دیگر اجرام آسمانی داشتند. باورهایی که برگرفته از تأثیر ستارگان بر زندگی انسان و برخی عناصر طبیعت بوده است. ویل دورانت ضرورت تعیین وقت دقیق را عامل پیدایش علم نجوم می داند و معتقد است علم نجوم از آن جا پیدا شده است که می خواسته اند زمان را از روی حرکات سماوی اندازه بگیرند. چنان که بشر مدت ها پیش از این که حساب خود را با گردش سال و ماه نگه دارد، آن را با ماه نگه می داشته است. به این ترتیب است که هزاران خرافه در مورد تأثیر نجوم بر اخلاق بشری در سرنوشت آن ها پیدا شده است.»

(ویل دورانت، ۱۳۶۳: ۶۰-۶۱)

علاوه بر باور تأثیر ستارگان بر سرنوشت انسان، گذشتگان ما از طریق مشاهدات و تجربیاتی که ماحصل این مشاهدات بود، **تغییرات جوّی**، وقوع باد، زلزله، باران و ... هم پیش بینی هایی کرده، برای هرکدام حکمی صادر کرده اند و از این پیکره و مجموعه احکام، قوانینی به وجود آمده است که به صورت عقیده جزو دانش عوام و فرهنگ عامّه شده است. این باورها از لحاظ «مردم شناسی» قابل توجه و بازنگری هستند، زیرا از عقل و حکمت عامّه مردم و نیز ذوق و دقت آن ها مایه گرفته اند.

در پشت بسیاری از باورها و اعتقادات رایج بین مردم، نموده های زیبایی از سمبل ها و نمادهایی نهفته است که ریشه در اسطوره ها دارند. این اندیشه ها و باورها از دیرباز در تار و پود اعتقادات و حتی آیین و رسوم رسوخ پیدا کرده است؛ به گونه ای که درک و دریافت برخی از ریشه ها و یا ابعاد اسطوره ای آن ها، انسان را در دریایی از بهت و حیرت فرو می برد. پورخالقی در این باره این گونه آورده: «بسیاری از باورها و اعتقادات امروز ما در باره پدیده های طبیعی پیرامونمان، خصوصاً گیاهان و نباتات ریشه در اساطیر دور و درازی دارد که زمان پیدایش و خیزش آن باورها و آموزه ها مبهم بوده و در غبار گذر روزگاران چهره اصلی و روشن خود را پنهان ساخته است و آنچه در این دوران بر ما ظاهر می شود آمیزه ای از حقیقت و تخیل است؛ زیرا انسان از دیرباز میان پندار و واقعیت آواره بوده و این خود نشانی از دو پارگی جان آدمی است؛ نیمی از روان ما آگاه، روشن و

واقع گراست و با معیار تجربه و منطق حقیقت را می جوید و نیم دیگر جانمان ناآگاه، تاریک و وهم گراست و در پناه پندار و جادو، رویایی می خواهد و فریفته اسطوره است.» (پورخالقی چترودی، ۱۳۷۷: ۵۲۴)

موضوعی که در این بخش قصد پردازش به آن را داریم «ماتیتی» است. در این قسمت سعی بر آن است که تا حدّ توان به سؤالاتی در این زمینه پاسخ داده شود. سؤالاتی که مدّت ها حتی ذهن خودم را درگیر کرده بود و دنبال منابعی بودم برای یافتن جوابی برای پرسش های کاوشگرانه.

آیا منظور از ماتیتی «ماه» است؟ آیا ماتیتی، یک نوع «بازی رایج» بوده؟ آیا هدف از ماتیتی، «سرگرمی» بوده یا هدف ماتیتی «نوعی پیغام رسانی» بوده است؟ چرا ماتیتی در بهبهان «نام محلّه ای» است؟ وجه تسمیه این نام گذاری چیست؟ و؟؟؟ شاید در توضیح مطلب، کمی حاشیه روی شده باشد، شاید در جایی مطلب خوب بیان نشده باشد اما تا جایی که در توان داشته ام، سعی کرده ام مطلب را بررسی کرده و نتیجه تحقیق در باره سؤالاتی که مدّت ها ذهنم را درگیر خود کرده بود، در اختیار دوستان قرار دهم اما نکته قابل ذکر این است که مهم ترین نکته ای که در ضمن این مطالب جلب توجه می کند، نقشی است که زن بر عهده دارد و ارتباطاتی که بین ماه و گیاهان و یا جانورانی که به نوعی با ماه در ارتباط هستند و دارای نماد قمری می باشند، با زن و باروری دیده می شود. در بررسی نمادهای ماه و حیوانات و یا گیاهانی که با ماه در ارتباط هستند اغلب نماد باروری جلب توجه می کند و از این حیث با زن وجه اشتراک و زمینه ای مشترک دارند. از رهگذر بیان این مطالب باز هم بر نقش کلیدی زن در باورها، اسطوره ها، فرهنگ شفاهی و ... صحّه گذاشته می شود. حقیقتش بنده می خواستم نتیجه این مطالعات را در لابلای مطالب کتاب «نقش زنان در فرهنگ شفاهی» قرار دهم اما به دلیل اهمیت موضوع بعدها تصمیم گرفتم که اقدام به چاپ جداگانه و مجزای آن کنم.

قسمت دیگر مجموعه، در باره سهیل و باورهای است که در این زمینه در بهبهان وجود دارد، آداب و رسوم که در گذشته در موقع ظهور سهیل «سهیل زُئو» رایج بوده است، علت رواج این آداب و رسوم و تأثیری که این آداب بر زندگی و باور انسان های گذشته داشته است ...

این قسمت را می خواستم در جلد دوم کتاب «نقش زنان در فرهنگ شفاهی»، در قسمت گذر تولد قرار دهم اما به دلایلی این دو مطلب را جداگانه قرار دادم. در این مجموعه که همانند دیگر مجموعه ها، تایپ و ویراستاری آن را شخصاً انجام داده ام، ادعایی مبنی بر صحت یا عدم تأیید مطالب وجود ندارد، بلکه با توجه به کمبود و گاه نبود منبع در این زمینه در گویش بهبهانی، ریشه یابی مطالب بر اساس تشخیص و مطالعات صورت گرفته، ذکر شده و همان گونه که در تمامی مجموعه ها گفته شده این کتاب و دیگر کتاب های بنده، سرآغازی برای یک پوشش هستند تا به یاری خداوند در آینده جوانانی تازه نفس با بهره گیری از امکانات به روز به پویایی، زبانی و ماندگاری هرچه بیش تر این گویش اقدام کنند. به هر حال این مجموعه هم مانند دیگر مجموعه های نگارنده خالی از اشکال نیست. به امید روزی که شاهد حضور گرم جوانان به پاسداشت فرهنگ و تمدن کهن دیارمان، بهبهان، در این عرصه ادبی باشیم.

در پناه ایزد دادار دانا، پایا و مانا باشید.

فرخنده نشاتی

تابستان ۱۳۹۹